

Globalizacija i suvremena teologija

Ladislav NEMET

Sažetak

Članak postavlja početnu tezu razmišljanja da je globalizacija sa svim svojim obilježjima postala kontekst suvremene teologije. Na temelju te spoznaje želi se odgovoriti na neka postavljena pitanja: kako je globalizacije postala kontekst teologiziranja u suvremenoj Crkvi i koje su posljedice te činjenice za Crkvu općenito, posebice za hrvatsku teologiju. Poslije predočenja i same pojave globalizacije i pokušaja uvođenja određene diferencijacije u govoru o toj pojavi, njezinim pozitivnim i negativnim značajkama, obraća se pozornost na važnost konteksta za suvremenu teologiju. Svaka teologija, ako želi biti na usluzi Crkvi i vjernicima, mora biti duboko ukorijenjena u općoj, globalnoj – katoličkoj vjeri, a istodobno i u mjesnoj sredini. Ona mora dati odgovore na pitanja ljudi u konkretnoj društveno–povijesnoj sredini. U članku su izensene neke globalne teme suvremene teologije koje imaju veliko značenje i za teologiju u Hrvatskoj. Riječ je o očuvanju identiteta naroda, otvorenosti spram odnosa prema drugima te o otvorenosti na djelovanje Duha Svetoga u konkretnoj povijesti Hrvatske i globalnog sela u kojem živimo.

Uvod

U nedavno objavljenom članku pod naslovom *Globalizacija i Crkva. Teološko vrednovanje jedne pojave* predstavio sam pojavu globalizacije, svraćajući pozornost na njezine korijene i glavne značajke, uz podosta opću teološku ocjenu tog fenomena.¹

Od objavljivanja tog članka globalizacija (kao pojam a isto tako kao i pojava) zasigurno nije izgubila ništa na svojoj aktualnosti ili atraktivnosti. Upravo zbog toga ne bismo se htjeli zadržati samo na jednom općem teološkom pristupu ili ocjeni te pojave, nego bismo htjeli poći korak dalje i svratiti pozornost i na to da je globalizacija, baš zbog svoje rasprostranjenosti i opće nazočnosti u suvremenom svijetu, izazov i šansa za katoličku teologiju.

Ovaj će članak pokušati dalje razraditi temu odnosa globalizacije i Crkve, i to pod vidikom razmišljanja o značajki globalizacije za teologiju uopće i za teološko promišljanje posebice u Hrvatskoj.

1 Usp. NEMET, L., *Globalizacija i Crkva. Teološko vrednovanje jedne pojave*, *Obnovljeni život* 54 (1999) 23–34.

Različite ocjene globalizacije u suvremenom svijetu

Kao i svaki fenomen većih razmjera, tako i globalizacija uzrokuje žustre rasprave i različite prosudbe toga procesa. Zagovornici neograničenog industrijskog razvoja i oni koji su se zahvaljujući globalizaciji brzo obogatili ili se nadaju obogatiti, i te kako hvale taj proces, govore o odlučujućoj šansi koja se nudi čovječanstvu da prvi put u povijesti pobijede siromaštvo i stvore za sve ljude uvjete života iznad minimalne razine. Čak i visoki dužnosnici Ujedinjenih naroda, kao njezin generalni tajnik, govore o globalizaciji kao o mogućnosti prevladavanja siromaštva.²

Protivnici pak globalizacije optužuju ovaj proces za sva zla suvremenog svijeta: za homogenizaciju kulturnih oblika u globalnom selu u kojem živimo; za razbijanje i uništenje identiteta čitavih etničkih manjina ili naroda, za rast fundamentalizma i etničkih sukoba, za golemo osiromašenje mnogih pojedinaca i suverenih država. Zacijelo je nepobitna činjenica da golemom brzinom raste raskol između bogatih i siromašnih država i pojedinaca, kao što se neprestano povećava i razlika u zaradama između vodećih ljudi velikih tvrtki i običnih radnika ili namještenika. Broj siromašnih država se – prema kriterijima Povjerenstvo za trgovinu i razvoj Ujedinjenih naroda (UNCTAD), popeo tijekom posljednjih 30 godina s 26 na 46.

U raspravama o globalizaciji s lakoćom se može zamijetiti činjenica da je slabo prisutna ili čak posve nedostaje diferencijacija u ocjeni cijelog fenomena i njezinih pozitivnih i negativnih posljedica. Ili se odveć ističu negativne posljedice a prešućuju pozitivna ostvarenja te pojave, ili se pak govori samo o velikim uspjesima globalizacije, a ne spominje se tamna strana medalje. Istina je negdje između ta dva polarizirajuća pristupa: kao i svako novo razdoblje ljudske povijesti tako i globalizacija stvara nove šanse, uvodi pozitivne promjene globalnih razmjera a istodobno uzrokuje niz negativnih pojava.

Nužna bi bila sigurno – radi boljeg pristupa cijelom problemu – pojmovna diferencijacija fenomena globalizacije koja bi omogućila jasnije uvidjeti pozitivne vrijednosti i negativne posljedice tog sveobuhvatnog procesa. Moramo svakako zamijetiti i priznati da globalizacija nije samo jedna sveobuhvatna gospodarska sila koja teži k sve većoj, jeftinijoj i bržoj proizvodnji, bez obzira na posljedice po okoliš i za čovjeka. Ona je prvotno pojava promjena na globalnoj razini, stalan proces novih izuma, racionalizacije, razvoja. Osim tog općeg opisa, ta pojava obuhvaća i ideologiju i oživotvorenje neoliberalnog kapitalizma koji se označuje željom i težnjom za uključenje cijeloga svijeta u jedan jedincati proces tržišnog razvoja. Ta se ideologija zasniva na načelima proizvodnje, tržišta, prodaje i zarade. Slaba je strana te ideologije da se ona

2 Za vrijeme X. kongresa UNCTAD u Bangkoku, u veljači 2000, usp. <http://www.un.org/News> isto tako <http://www.unctad.org>. O globalizaciji kao pojavi i njezinom djelovanju na različitim razinama i poljima ljudskoga života usp. Bundeszentrale für Politische Bildung (B 6897F), *Informationen zur politischen Bildung: Globalisierung*, Nr. 263, 2. Quartal 1999.

samo utoliko zalaže za industrijalizaciju siromašnih država, ili otvaranje tržišta bogatih proizvođača proizvodima siromašnijih država, ukoliko i to donosi velike zarade onima koji su se već obogatili. Nositelji globalizacije (bogate države i tvrtke) – iako govore o svjetskom tržištu – sve više i više prakticiraju protekcionizam, zatvaranje vlastitih tržišta pred jeftinijim proizvodima siromašnih i zaduženih država.

Treći aspekt globalizacije je činjenično stanje da – zahvaljujući golemom porastu proizvodnje i mogućnosti komunikacije (svih vidika) dolazi do međusobnog povezivanja cijelog svijeta, do stvaranja jedne sveobuhvatne »mreže« informativnih i proizvodnih sustava (iako je ta »mreža« nešto jako dinamično po sebi, jer se zbog proizvodnje i pronalazaka, ona zasigurno usavršuje, mijenja, postaje veća i sveobuhvatnija). U ovom će članku pojam *globalizacija* biti rabljen kao pojam za stalan proces promjena i širenja međusobne povezanosti u svijetu; *globalitet* za faktično stanje povezanosti svijeta (»mreža«), a težnju neoliberalnog kapitalizma koja želi sve podjarmiti pod diktat gospodarskih kriterija (proizvodnja, tržište, zarada), označit ćemo pojmom *globalizam*.³

Teologije u globalnom svijetu

Katolička crkva i njezina teologija sve se više zanimaju za proces globalizacije i istražuju njezinu ulogu u suvremenom svijetu. Zbog općeg značenja globalizacije (sa svim njezinim aspektima) ona je faktički postala kontekst suvremene teologije i djelovanja Crkve, pa kao takva mora biti uzeta u obzir kada se želi predstaviti sadržaj Objave ljudima našega vremena. Kontekst odlučujuće definira sve čimbenike crkvenog života i propovijedanja, pa je zbog toga nužno analizirati suvremeno stanje u svijetu, naći one točke koje dovode do žarišta ili kriznih pitanja, a istodobno otkriti one sastavnice koje bi nas mogle ispuniti nadom u budući razvoj kršćanstva i Crkve. Dodatno, sama činjenica globalizacije i njezini raznoliki vidici (globalizacija u užem smislu riječi, globalitet i globalizam) postavljaju pitanje: koje nove šanse ili izazove stavlja pred Crkvu globalizacija? Mogu li se kategorije kao *globalizacija*, *globalitet* ili *globalizam* primijeniti i na Crkvu? Kakav je odnos tih pojava prema instituciji koja razumije sebe kao »katolička« – sveopća spasonosna zajednica na našem planetu?

Ako se pažljivo prati teološka literatura u Katoličkoj crkvi, jasno se može primijetiti kako u općoj – univerzalnoj, kao i lokalnoj – mjesnoj Crkvi postoji određena napetost između različitih tendencija u shvaćanju zadaće i polja rada katoličke teologije. Bez većih poteškoća može se primijetiti da središnji uredi Rimokatoličke crkve čine odlučujuće korake kako bi se stvorila jedna

3 Usp. BECK, U., *Was ist Globalisierung?* (Frankfurt a. M.: 1997) 26 s. Usp. također BREIDENBACH, J., ZUKRIEGL, I., *Tanz der Kulturen. Kulturelle Identität in einer globalisierten Welt*, München: Kunstmann 1998., 11.

jedinstvena teologija koja bi bila na usluzi svim kršćanima na svim kontinentima i u svim mjesnim Crkvama.

Najbolji je primjer te težnje neprijeporno objavljivanje *Katekizma Katoličke crkve*, gdje se sustavno izlaže sadržaj vjerovanja službene Katoličke crkve. Da se ta težnja i dalje razvija, svjedoče i posljednje izvanredne Sinode za Afriku, Aziju i Oceaniju,⁴ te i izjava kardinala Christopa Schönborna, za vrijeme njegova nedavnoga posjeta mjesnoj Crkvi u Nigeriji. Kardinal Schönborn, sadašnji bečki nadbiskup a nekadašnji glavni tajnik Teološke komisije, koja je pripremila *Katekizam Katoličke crkve*, susreo se u Nigeriji sa studentima teologije, te im je govorio o potrebi jedne »sveopće teologije za cijelu Crkvu, da bi kršćani mogli imati istu vjeru na svakom mjestu u jednoj Rimokatoličkoj crkvi.«⁵

Opća i faktična povezanost svijeta, globalitet, mogao bi stvarno uzrokovati to da bi Crkva imala jednu opću teologiju. Međutim postavlja se odmah pitanje: Kakvu teologiju?

Govoriti o mogućnosti stvaranja jedne teologije za cijeli katolički svijet uključuje neke (iako možda svjesno ne realizirane) antropološke i filozofijske pretpostavke koje bismo mogli opisati ovako: na cijelom svijetu postoje iste kulturne vrijednosti; postoji jedna univerzalna i svima na identičan način razumljiva stvarnost komuniciranja (jezik, simboli, znakovi) na čitavoj zemaljskoj kugli i to vertikalno i horizontalno (sad, u ovom trenutku i povijesno, u svim generacijama).

Istina je sigurno da »kroz razvitak i različitost kultura neki glavni pojmovi čuvaju svoju općenitu spoznaju vrijednosti pa zato i istinu onih tvrdnji koju izražavaju.«⁶ Istina je također da bi se mogao u čitavoj Crkvi primijeniti jedan način teologiziranja. Ali ostaje pitanje: Ako se teologija zadrži na toj razini (općih spoznaja i načina teologiziranja), ne bi li ona izgubila na snazi i uvjerenosti u propovijedanju i tumačenju same istine?

Etnolozi su na temelju usporednih antropoloških istraživanja došli do rezultata da predstavnici različitih kultura, naroda ili kontinenata iste materijalne proizvode ili duhovna dobra nisu uvijek prihvaćali i povezivali s istovjetnim duhovnim vrijednostima, simbolima ili kulturnim oznakama.⁷ Ta značajka ljudskoga djelovanja aktualna je i danas: kupiti neki proizvod McDonalda u Kini ima sasvim drukčije značenje (u Kini znači biti bogat, jer jedan hamburger košta gotovo jednu prosječnu mjesečnu plaću pa ga zbog toga sebi mogu priuštiti samo bogati), nego u Americi, odakle potiče tvrtka McDonalds, gdje je hamburger simbol brze i jeftine hrane.

4 Usp. BELLAGAMBA, A., Globalizzazione e universalita della Chiesa, *Ad gentes* 3 (1999) 63.

5 Usp. *Kathpress* (Wien / Österreich), 14. veljače 2000., 3.

6 Usp. IVAN PAVAO II., *Fides et ratio. Vjera i razum*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1999., br. 96.

7 Usp. BREIDENBACH, J., ZUKRIGL, I., *nav. dj.*, 42 i 58.

Ne samo etnolozi nego čak i renomirani ekonomisti i politolozi, kao F. Fukuyama koji je prorokovao »kraj svijeta« u smislu da je svijet došao do najvišeg ili savršenijeg stupnja gospodarskog poretka (kapitalizam) i društvenog poretka (demokracija anglosaksonskog izdanja), priznaje u svojoj najnovijoj knjizi da bi bilo pogrešno ne uzeti u obzir kulturne i religijske čimbenike u gospodarskim planovima i težnjama,⁸ što bi prenijeto na naš teren razmišljanja značilo da je nerealno očekivati stvaranje jedne teologije koja bi bila prihvatljiva u svim svojim izražajima na svim kontinentima i kulturnim krugovima u istom smislu i s istim djelovanjem. Težnju stvaranja jedne zajedničke teologije za cijelu Crkvu mogli bismo slobodno nazvati crkvenim globalizmom.

Katolička je crkva po svojoj naravi i definiciji globalna, drukčije rečeno: ona je ostvarila globalitet (povezanost – »mrežu«) svjetskih razmjera. Ostvariti taj globalitet međutim nije cilj po sebi, nego je sredstvo k cilju. Cilj je pak tog globaliteta kušati ostvariti puninu katoličanstva Crkve, a ta je punina eshatološka veličina: ona je ukorijenjena u Kraljevstvu Božjem, djelomično već sada ostvarena, ali ne još potpuno. Crkva je u službi Kraljevstva, pa ta punina katoličkog bogatstva nikada neće biti u potpunosti ostvarena, ona će biti trajan cilj, koji će voditi Crkvu sve do eshatološkog ostvarenja Kraljevstva Božjega.

Stvoriti u toj globalnoj, Katoličkoj crkvi jednu teologiju, zadaća je koja bi se mogla ostvariti, ali bi ona dovela do apstrakcije visokih razmjera.

Što se tiče dogmatskih istina, jamačno se mora sadržajno, a nekada i jezično, predstaviti jedna vjera koja je onda tumačena kršćanima uz pomoć lokalnih kulturnih izraza. Isto načelo vrijedi također za temeljna pitanja morala,⁹ ali što se tiče socijalnih pitanja i angažmana, nauk Crkve – kako želi biti univerzalno valjan – gubi na snazi i uvjerljivosti.¹⁰ Jednolikost u svim sferama Katoličke crkve bio je moguć za vrijeme euro-centrične Crkve, ili za vrijeme razvijenog Srednjega vijeka, kada se teologija predavala samo na nekoliko sveučilišta, uz uporabu jednog jezika (latinskoga), danas je to sve manje moguće. Svijet je postao multipolaran,¹¹ a Katolička crkva sve više policentrična. Ta težnja ne znači relativiziranje kršćanskoga nauka nego njezinu lokalizaciju ili – drukčije rečeno: inkulturaciju i kontekstualizaciju.

8 »This is the idea that not everything is determined by economic incentives and public-policy choices, but that cultural values also matter a great deal... Certainly individual moral choices and cultural choices become very important if you understand the social world that way.« Usp. *The American Disruption. An Interview with Francis Fukuyama*, July 15, 1999, <http://www.intellectualcapital.com/issues/Issue257/Item5735.asp>

9 O nužnosti očuvanja čak i jezičnih formulacija i pojmova u koncilskim definicijama dogmatskog ili moralnog sadržaja, usp. IVAN PAVAO II., *Fides et ratio. Vjera i razum*, br. 96.

10 Usp.: PELINKA, A., *Christentum und Politik*, u: MÖDE, E. (ur.), *2000 Jahre Christentum und europäische Kultur*, Graz: Styria 1999., 154 s.

11 Usp. NEMET, L., nav. čl., 26.

Inkulturacija teologije u globalnom svijetu

Ta težnja za inkulturacijom i kontekstualizacijom druga je strane medalje kad se govori o težnjama u suvremenoj teologiji poslije Drugoga vatikanskoga sabora u Katoličkoj crkvi. Ostavljajući sada po strani izjave Pavla VI. o inkulturaciji teologije, primjera radi navodimo samo jednu izjavu sadašnjega pape, Ivana Pavla II. On je za svojih putovanja često govorio o inkulturaciji kao zadaći mjesnih Crkava na različitim kontinentima i državama. Inkulturacija teologije bila je za njega normalnim dijelom cijelog procesa stvaranja mjesnih Crkava.¹²

Dvojica američkih teologa, S. Bevans i R. Schreiter pokušali su u svojim djelima dati neke značajke za mjesne teologije koje su se počele pojavljivati poslije Drugoga vatikanskoga sabora. Prema Bevansu svaka mjesna teologija mora imati četiri bitna obilježja: ukorijenjenost u duhu i sadržaju biblijske Objave; živa povezanost s predajom opće Crkve; uporaba mjesnih kulturnih izraza i običaja te želja za društveno–kršćanskom transformacijom danog konteksta.¹³

Schreiter pak ističe važnost mjesne kulture i kulturnog konteksta, i to konkretno kao društveno–političkim okolnostima te oblicima komuniciranja u danoj sredini. Komuniciranje je ovdje shvaćeno kao svi pisani i nepisani (oralni) oblici međusobnog razumijevanja, isto kao književne vrste koje su osobito popularne u danoj sredini.¹⁴

Zajedničke crte i Bevansa i Schreitera su, prvo, nužnost povezanosti (povijesno i sadržajno) s općim izvorima vjere (*orthodoxia*), drugo, uloga konteksta i značaj kulture u teologiziranju te karakteristika mjesnih teologija da one žele biti u službi socijalnog angažmana vjernika i lokalne Crkve (*orthopraxis*). Mjesne teologije su one koje uspiju predstaviti globalan sadržaj na lokalni način.

Inkulturacija teologije – iako se to možda čini paradoksalnim – imperativ je vremena koji izvire djelomično iz samog fenomena globalizacije. Cijeli proces globalizacije pogađa na kraju krajeva konkretnog čovjeka ili skupinu na određenom području, na određenom zemljopisnom mjestu, a koji onda treba dati pozitivan odgovor na izazov vremena.

Kako bismo mogli opisati kontekst teologiziranja? Kontekst je ona zemljopisno i vremenski određena sredina gdje se sile globalizacije susreću s konkretnom ljudskom poviješću i ekološkom sredinom. To znači da svaka teologija mora biti ukorijenjena u globalnoj vjeri *jedne, katoličke* Crkve, a, s druge strane, mora odgovoriti na životna pitanja dane sredine, one u kojoj se provodi. Isto tako, ta teologija mora uzeti u obzir utjecaj globalizirajućih sila na mjesnu sredinu (na okoliš i na ljude) i dati odgovor na ta pitanja u svjetlu Objave i žive predaje *jedne, katoličke* Crkve.

12 Radi primjera samo spominjemo govor Ivana Pavla II. pred zairskim biskupima u Kinshasi, usp. GIOVANNI PAOLO II, Omelia ai vescovi dello Zaire, 3. Maggio 1980, u: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, T. III/1, Roma: Libreria Editrice Vaticana 1980., 1085.

13 Usp. BEVANS, S., *Models of Contextual Theologies*, New York: Orbis 1992., 24–29.

14 Usp. SCHREITER, R.J., *Constructing Local Theologies*, New York: Orbis 1985., 80 s.

Globalne teme u suvremenoj teologiji

Zajedničke (globalne) teme i izazove kršćanskih Crkava i teologija koje se obrađuju lokalno u ovisnosti o mjesnom kontekstu možemo kratko sažeti u sljedećim područjima: zauzimanje za siromašne i marginalizirane, skrb za vladu kulturu i nezavisnosti, očuvanje okoliša, pitanje dostojanstva žena i djece, zaštita života u svim njegovim vidicima. Te su teme danas odlučujuće u teološkim raspravama, neovisno od tomu, na kom kontinentu teolozi tumače sadržaje kršćanske vjere. One su se vrlo često razvile u duhu ekumenske suradnje različitih kršćanskih Crkava i skupina, iz neposrednog iskustva baze.

Na ovom se mjestu mora spomenuti još jednu skupinu globalnih tema u suvremenoj teologiji, a te su teme vezane uz djelovanje različitih središnjih ureda Katoličke Crkve. Tu se misli na kongregacije, tajništva i savjete koji rade u Vatikanu. Te institucije – u ovisnosti o znakovima vremena i smjernicama koje dolaze većinom od Svetoga Oca – upravljaju također jednu konkretnu teologiju koja globalno dotiče cijelu Katoličku Crkvu. Te se teme razlikuju od prve skupine globalnih pitanja suvremene teologije u tome što vrlo često izrastaju iz potrebe očuvanja pravovjernosti ili želje da se cijeloj Crkvi dadnu konkretne smjernice i vizija budućega rada.¹⁵

Osim tih globalnih – svjetskih – tema u katoličkim teologijama, možemo izdvojiti još neke zajedničke značajke za pojedine kontinente: u Aziji je to bez sumnje dijalog s velikim kultura i religijama, inkulturacija vjere u mjesne kulture koje su bogate lokalnim tradicijama. Afrika: odnos prema mjesnim religijskim tradicijama, kult predaka, inkulturacija vjere i liturgije. Južna Amerika: teologija oslobođenja i biblijska teologija.¹⁶ Sjeverna Amerika i razvijena Zapadna Europa: pitanje novih religioznih pokreta, napuštanje crkvenih oblika religioznosti; Središnja i Istočna Europa: izgradnja demokratskog društva, problem stvaranja novih državnih cjelina, identitet naroda, odnos između manjina i većina.¹⁷

Kada vidimo tu listu zajedničkih problema, onda s pravom možemo pitati: Koje bi bile glavne zadaće jedne lokalne teologije u Hrvatskoj?

15 Radi primjera možemo ovdje spomenuti encikliku *Fides et ratio*, koja predstavlja jedan određeni način teologiziranja i isto tako opisuje, koje bi zadaće teologija danas morala riješiti, ili u najbolju ruku s kojim temama bi se teologija danas morala suočiti, usp. IVAN PAVAO II., *Fides et ratio. Vjera i razum*, br. 92 s.

16 O globalnim te kontinentalnim temama inkulturiranih teologija usp. MISSIONSWISSENSCHAFTLICHES INSTITUT MISSIO, *Von Gott reden im Kontext der Armut. Dokumente der Ökumenischen Vereinigung von Dritte-Welt-Theologinnen und Theologen 1976–1996*, Freiburg: Herder, 1999.

17 Usp. PÁSZTOR, J., *Theologien im Gespräch. Gemeinsame Aufgaben – gemeinsame Verantwortung der Theologie(n) in der gegenwärtigen Situation im südosteuropäischen Raum*, u: HARNONCOURT, P., LIEBMANN, M. (ur.), *Theologien im Dialog: Gemeinsame Verantwortung – gemeinsame Aufgaben im südosteuropäischen Raum*, Graz: Universitätsverlag 1994., 59 s.

Važnije teme za mjesnu teologiju u Hrvatskoj

Teme koje se globalno nameću u cijeloj katoličkoj teologiji a dobivaju posebnu važnost u Hrvatskoj mogli bismo konkretizirati u dva polja teološkoga rada: (a) identitet pojedinaca, etničkih skupina i naroda; (b) globalno selo kao mjesto djelovanja Duha Svetoga u povijesti.

a) Etnolozi kad govore o promjenama u kulturi naroda ili etničkih skupina, a žele opisati proces gubljenja nekih mjesnih kulturnih oblika pod utjecajem, primjerice, globalnih čimbenika, rabe pojam *homogenizacije*. Homogenizacija kao proces može uzrokovati gubitak vlastitog identiteta slabijeg pojedinca ili skupine i stvaranje jedne sveopće kulture koja nije ukorijenjena u lokalnim tradicijama. Taj pojam rabe protivnici globalizacije kad govore o razarajućoj težnji te pojave.¹⁸

Predstavnici homogenizacije često zaboravljaju ili svjesno ne žele uzeti u obzir i vlastitost svake kulture ili društvene zajednice, na temelju koje svaka kultura ili pojedinac posjeduje sposobnost reagiranja na nove stvarnosti, nove pojave kulturne, gospodarske ili političke naravi. Ta se sposobnost ostvaruje svjesno ili nesvjesno, a može uzeti oblik asimilacije ili odbacivanja novih vrijednosti ili stvari.¹⁹ Isto tako treba uzeti u obzir da postoje takozvane kulturne univerzalije, primjerice, otvorenost za nove pojave, suradnja, solidarnost, koje su svojstvene svim kulturama. U tom kompleksnoj stvarnosti lokalnog konteksta postavlja se pitanje: kako bi pojedinac a isto tako i zajednica, etnička skupina ili narod mogli sačuvati svoj identitet? Ili je očuvanje identiteta nepotrebno, možda čak i arhaični pojam koji treba odbaciti da bi čovjek postao član globalnog sela?

Pokušaji očuvanja identiteta ili njegove razrade, ili sustavnog razvoja poznati su u novijoj povijesti na ovim prostorima. Kad je riječ o identitetu naroda ili etničke skupine, zacijelo jako važnu ulogu imaju takvi procesi kao »mehanizam isključivanja«: mi smo drukčiji, ovo su temelji naše svijesti; također »mehanizam traženja zajedničkih korijena«: u smislu etničke – narodne pripadnosti kulturnom krugu koji više odgovara ciljevima samog pokreta afirmacije i povijesnoj skupini danoga naroda. Traženje vlastitog identiteta jamačno je pojačano u vremenima krize, kada je i te kako važno naći temelje pripadnosti jednoj skupini koja daje sigurnost.

Za traženje identiteta karakteristično je pozitivno rabljenje globalnih vrijednosti, kao zajednički temelj iz kojega djelomično izrasta identitet osobe, etničke skupine ili naroda. Uzmimo primjer uloge religije u Domovinskom ratu 1991.–1995. I Hrvati i Srbi pozivali su se u opisu svoga nacionalnog identiteta na vjersku pripadnost globalnih razmjera, kao na jednu od temeljnih i odlučujućih sastavnica samosvijesti naroda. Hrvatski se narod s pravom pozivao

18 Usp. BREIDENBACH, J., ZUKRIGL, I., *nav. dj.*, 42.

19 *Isto*, 49.

na povezanost s Rimom i zapadnoeuropskim kulturnim krugom. Srpski narod tražio je temelje svog identiteta u pravoslavnom kulturnom krugu. Globalitet (globalna povezanost kao mreža) daje onda sigurnost i stabilnost, osjećaj pripadanja većoj skupini koja dopušta afirmaciju i na međunarodnom planu.

Očuvanje identiteta svakog naroda dugoročna je zadaća, osobito kad se zna da u hrvatskom društvu kao cjelini dolazi do novih oblika kriza identiteta uzrokovanih urbanizacijom, stvaranjem velikih industrijskih središta, napuštanja siromašnijih ili ratom uništenih područja. Te pojave, kao posljedica različitih činitelja, od kojih je jedan svakako globalizacija, moraju biti analizirane i na teološkoj razini.

Teološki rad na stvaranju identiteta naroda ili etničke skupine trebao bi svakako ići ne po isticanju »isključivog« ili »samo nama svojstvenog« nego u ocrtavanju i isticanju zajedničkog antropološkog temelja jednog novog svijeta koji bi bio zasnovan na novom kršćanskom humanizmu. To će biti zasigurno jedna trajna zadaća ne samo za Hrvatsku i njezinu teologiju nego i za Crkvu na širem europskom, pa čak i svjetskom planu. Čini nam se da će izradba jedne pozitivne teologije nacionalnog ili etničkog identiteta, u toleranciji i mirnom suživotu, biti zadaća za cijelu Katoličku crkvu.²⁰

Govor o stvaranju identiteta jamačno je dio interdisciplinarnih studija, a ne samo zadaća za teologiju. Međutim ono što teologija mora napomenuti, nalazi se u istini da je Isus Krist prakticirao inkluzivan pristup ljudskoj zajednici i pojedincima. Najbolji primjer nalazimo u prisposobi o Posljednjem sudu u Mateja (25,31–46). Iako bi bilo pogrešno izvaditi taj tekst iz konteksta cijelog propovijedanja Isusa Krista i pripisati mu apsolutno značenje, ipak možemo sebi postaviti pitanje: kako je Isus smio propovijedati takav opis Posljednjeg suda u ondašnjem židovskom društvu koje je bilo podosta odbojno ili negativno nastrojeno prema predstavnicima drugih kulturnih i religijskih sredina? Odlučujući kriterij suda ocjena je osobnoga života svakog pojedinca pred Sucem – Isusom Kristom.²¹ To osobno stanje je pak utemeljeno na odnosu pojedinca prema Isusu Kristu koji se sjedinjuje sa svakom ljudskom osobom, bez obzira na različite klasifikacije koje mi svakodnevno rabimo u našem životu. Osobno stanje ili osobna povijest čovjeka je pak upravo ono što se u humanim znanostima opisuje kao »identitet«. Iako je ta prisposoba usmjerena individualistički, može se primijeniti i na cijele etničke skupine i narode: otvorenost prema drugima jamačno je jedna od značajki svake kršćanske kulture.

b) Informativna revolucija u smislu tehničkog razvoja i mogućnosti uporabe proizvoda te revolucije u širokim krugovima pučanstva (televizija, telefon, kompjutor, e-mail, Internet) stvorila je dojam da smo u globalnom selu – *global*

20 Autor je član međunarodnog misijskog reda Družbe Božje riječi (SVD). Družba radi u šezdesetak država, na svim kontinentima. Pitanje očuvanja nacionalnog ili etničkog identiteta jedno je od najvažnijih u gotovo svim tim državama.

21 Usp. GROSS, H., *Alttestamentliche Eschatologie, MySal* T. V, 745 s.

village. Ako je to istina, a to se danas često citira ili čuje u razgovorima o suvremenom svijetu, onda moramo napraviti korak dalje i postaviti pitanje: koje su značajke svakog sela ili seoskog mentaliteta? Napomenimo ovdje samo neke od tih značajki: u selu se, u normalnim uvjetima, svi stanovnici poznaju, nema tajni koje ne bi izašle na vidjelo (trač kao izvor »informacija«). Selo daje dojam zatvorene cjeline gdje se čovjek osjeća zaštićeno i prihvaćeno. Ali u nekom je selu također teško nešto promijeniti, a često se stječe i dojam da selo ima svoju zatvorenu povijest iz koje je jako teško izaći, započeti nešto novo.

Globalno informativno selo kao naš svijet ima slične značajke kao i svako »normalno« selo: stječe se dojam da je nemoguće osloboditi se napretka globalizacije i globalizma, kao da povijest može ići samo prema sve većoj ili čak prema neograničenoj globalizaciji i razvoju.

U toj situaciji teologija ima zadaću govoriti o otvorenosti ljudske povijesti, o otvorenosti globalnog sela, gdje postoje razne varijante mogućeg razvoja, gospodarskog, kulturnog ili političko–socijalnog tipa. Duh je Sveti pak jamcem razvoja i otvorenosti povijesti. On je Duh života, ili – kako to lijepo pjevamo u himnu *Veni creator spiritus* – Duh Sveti je stvarao na početku povijesti svijeta, stvara danas a stvarat će i do kraja povijesti. On nas napunja nadom u bolju budućnost, stvara u nama želju za jednim humanijim svijetom. Zadaća je teologije opominjati ljude našega doba da je naša povijest otvorena budućnost, da postoji i dalje nada u beznadnosti svagdanjega života. Globalno selo stvara tisuće i tisuće onih koji se gube u suvremenom svijetu, koji su potisnuti na rub društva, jer nisu u stanju održati korak s razvitkom ili ih je globalizacija pregazila. Njih treba prihvatiti i stvoriti mogućnosti egzistencije. Duh je uskrsllog Gospodina ona snaga koja nas potiče i jača u našim nastojanjima u izgradnji sve humanijega svijeta. On nam otvara oči da bismo mogli zamijetiti one stvarnosti u našem svijetu koje će nas ispuniti radošću i zadovoljstvom.

Religijski život i težnje svih ljudi, pa bili oni kršćani, muslimani, budisti, ili bilo koje druge religije, imaju svoj korijen u poticajima Duha Kristova. Isto tako nastojanja oko izgradnje sve humanijeg svijeta nisu »rezervirana« samo za kršćane, nego za sve ljude koji aktivno rade u tom smjeru. Ta nas istina potiče na to da ujedini mo snage sa svima onima koji – neovisno o njihovu svjetonazoru ili religiji – rade na humanizacije svijeta i ljudskoga društva. Sabor nas uči: Božji narod, pokretan vjerom kojom vjeruje da ga vodi Duh Gospodnji koji ispunja svijet, trudi se da u događajima, potrebama i željama koje dijeli s ostalim ljudima našeg vremena razabere koji su u tome istinski znakovi Božje prisutnosti i Božjih nakana. Sabor želi prosuditi i s njihovim božanskim izvorom povezati one vrijednosti koje su danas najviše u cijeni. Te su naime vrijednosti veoma dobre; no zbog pokvarenosti čovječjeg srca, nerijetko bivaju skrenute s dužnog smjera te zato trebaju pročišćenja.²²

22 Usp. GS 11, u: *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1970., str. 633.

U svom apostolskom pismu *Nadolaskom trećeg tisućljeća* Sveti nas Otac potiče na »ponovno otkriće prisutnosti i djelovanja Duha« te na potrebu »toga da se vrednuju i produbljuju znakovi nade prisutni u ovom posljednjem dijelu stoljeća...«²³ Svi ti napori plod su djelovanja Duha Svetoga u našem svijetu te kao takvi čine dio temeljne baštine ljudske obitelji.

Nazočnost Duha Svetoga stavlja teologiji na ovim prostorima zadaću preispitivanja povijesti naroda da bi ta povijest mogla biti zdrav temelj sadašnjice i budućih naraštaja. Odnos prema povijesti, osobito na ovim prostorima jako je važan za otvorenost prema svijetu i prema budućnosti. Pomiriti se s vlastitom poviješću, prema suvremenoj psihologiji i psihoterapiji, jedna je od najvažnijih zadaća čovjeka, uvijek aktualna, jer su o tome propovijedali već i stari pustinjaški Oci. Pomiriti se s poviješću i povijesnom sviješću u životu naroda, skupine ili pojedinca znači kontrolirati povijest, prihvatiti iskustva prijašnjih naraštaja (dobra i ona loša također) da bi ona bila u službi mirnoga suživota i budućnosti, a ne kolijevka straha, mržnje i želje za osvetom. Pomirenje nije plod nekog čuda nego odgojnog rada koji od Crkve i njezine teologije zahtijeva da temeljno razradi teološki pristup pitanju mira.²⁴

Ono što je vidljivo u suvremenoj ocjeni etničkih i nacionalnih problema i sukoba u novije vrijeme, posebice na našim prostorima, jest činjenica da Zapadni autori, osobito iz zemalja koje su imale kolonije ili imaju odlučujuću ulogu danas na svjetskoj pozornici, ne gledaju realistički na uzroke tih sukoba.²⁵ Veoma često zaboravlja se kako su granice država, osobito tamo gdje i danas dolazi do takvih problema, povučene arbitrarno, i to prema diktatu »velikih sila«, bez osjećaja za kulture, narode, etničke skupine i povijesne okolnosti. Zbog toga je važno govoriti i o toj činjenici, raditi na tome kako bi narod ili etnička skupina mogli prihvatiti tu situaciju, ako se ona ne može političkim sredstvima promijeniti.

Da je pomirenje moguće, i da Crkva i teologija mogu u tom procesu odigrati i te kako važnu ulogu, svjedoči nam primjer iz novije povijesti Europe. Njemačka i Poljska izašle su iz Drugoga svjetskoga rata kao veliki neprijatelji. A 18. studenoga 1965. godine Poljska je biskupska konferencija, u okviru proslava o tisućljetnoj obljetnici krštenja naroda, uputila pismo Njemačkoj biskupskoj konferenciji. U tom su pismu poljski biskupi pozvali predstavnike njemačke Crkve na proslavu Tisućljeća krštenja (1966. g.). Međutim, ono što to pismo čini povijesnim nalazimo u činjenici da su poljski biskupi u doku-

23 Usp. IVAN PAVAO II., *Tertio millennio adveniente. Nadolaskom trećeg tisućljeća*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1994., br. 45–46.

24 Temelji takve teologije već su zasigurno postavljeni, ako u našem prostoru još i nisu onda drugdje jamačno već jesu (usp. HÄRING, B., *Umrüsten zum Frieden*, Freiburg: Herder 1983., 77).

25 Usp. SCHREITER, R.J., Die neue Kontextualität, u: AA. VV., *Glaube und Globalität. Jahrbuch Mission 1999*, Hamburg: Missionshilfe Verlag 1999., 44.

mentu napisali: »opraštam i molimo oprostjenje«. ²⁶ Bio je to početak jednog dugog ali vrlo uspješnog procesa, koji je doveo do pomirenja ta dva susjedna naroda.

Zaključak

Neovisno o tomu kako se ocjenjuju pojave *globalizacije*, *globaliteta* ili *globalizma*, mora se priznati da one odlučujuće određuju kontekst današnjega društva, pa tako i Crkve i njezine teologije. Taj pak kontekst uzrokuje to da se i Crkva i njezina teologija mijenjaju u shvaćanju svoje zadaće danas, odnosno u tom kako se te zadaće mogu oživotvoriti, a to – neizravno – uzrokuje i njihovu novu samosvijest.

Razvoj komunikacije (u svim njezinim vidicima), koji je uzrokovao stvaranje povezanosti između pojedinih naroda, globalitet svjetskih razmjera, dopušta Crkvi da bolje shvati njezino katoličanstvo. Biti nazočan u cijelom svijetu znači u isto vrijeme osjećati se doma u svakoj mjesnoj Crkvi, neovisno o tomu gdje je ta Crkva smještena. Jedna globalna vjera doživljava se lokalno u svim dijelovima svijeta. Samo će tako Katolička crkva biti kadra omogućiti svim svojim članovima sigurnost, radost i nadu u bolju budućnost.

Globalizacija, koja uzrokuje određenu homogenizaciju i istodobno fragmentarizaciju svijeta, uzrokuje to da se u cijeloj Katoličkoj crkvi opažaju neke globalne teološke teme, na koje se onda, uz pomoć novog načina teologiziranja, pokušavaju lokalno, mjesno riješiti ili ponuditi adekvatni odgovori. Zbog te kontekstualizacije teologije dolazi u krilu same Crkve do određenog pluralizma, koji nije znak relativiziranja katoličke vjere nego upravo obrnuto: pluralizam je pravi izražaj katoličanstva u jedinstvu opće Crkve.

Hrvatska i okolnosti koje u njoj vladaju, nisu imune na pojavu globalizacije. Globalne teme, nazočne u drugim mjesnim Crkvama javljaju se i na ovim prostorima. U zajednici sa svim mjesnim Crkvama hrvatska teologija je pozvana dati odgovore, odgovore vjere, na izazove globalizacije. U isto vrijeme hrvatska teologija bi mogla iskoristiti i šanse koje joj pružaju dostignuća te same globalizacije radi popularizacije svojih ideja.

Ova razmišljanja ne kane dati konačne odgovore na postavljena pitanja u članku, nego bi htjele dovesti do konkretizacije teoloških zadaća na ovom prostoru, te do jedne plodonosne razmjene mišljenja o izloženim tezama – što je i bila želja autora ovoga članka.

26 Usp. KUMOR, B., *Historia Kościoła*, (Lublin: KUL, 1996) T. 8., 522; MICEWSKI, A., *Kardynał Wyszyński Prymas i Maż Stanu*, Paris: Editions du dialogue 1982., 243–250. Postoje i drugi primjeri takvih pokušaja, primjerice, u Ugandi i Ukrajini. O pokušaju teološke obradbe pitanja pomirenja u novijoj povijesti Srednje Amerike usp. SCHREITER, R.J., *Pomirenje. Poslanje i služba pomirenja u preobrazbi društvenog poretka*, Zagreb: Društvo misionara Krvi Kristove, 1994.

GLOBALISATION AND MODERN THEOLOGY*Ladislav NEMET***Summary**

The article begins with the basic thesis of consideration that globalisation with all of its facets has become the context of modern theology. On the basis of this understanding several questions wish to be answered: what and how has globalisation become the context of theological thinking in the modern Church and what are the effects of these facts for the Church in general and especially for theology in Croatia? Following a presentation on the existence itself of globalisation and the attempt to bring about a certain differentiation in discussions on this theme, both positive and negative characteristics, focus is also put on the importance of the context for modern theology. All theology if it wants to be at the service of the Church and the faithful must be deeply rooted in a general, global Catholic faith and at the same time in the local community. It must give an answer to questions by people within a concrete social-historical reality. The article presents some global themes of modern theology that are also of great significance for theology in Croatia. It deals with the existence of an identity of a people, openness towards others and openness to the workings of the Holy Spirit in the concrete history of Croatia and the global village in which we live.

